

P. J. Verstraete, *Reimond Tollenaere. Biografie* (Kortrijk: Pieter Jan Verstraete, 1996, 477 biz., Bf 1300,-, ISBN 90 803018 17).

Verstraete behoort tot de Vlaamse historici die hun aandacht in het bijzonder richten op de Vlaams-nationalistische traditie in de ontvoogdingsstrijd van Vlaanderen. In deze traditie is er waardering voor het activisme en de Frontbeweging uit de Eerste Wereldoorlog (het begin van de Vlaams-nationale ideologie voor een zelfstandig Vlaanderen, al dan niet verenigd met Nederland) en de ontwikkeling naar het Vlaamsen Nationaal Verbond (VNV) van 1933, de hernieuwde samenwerking met de Duitse bezetters en de naoorlogse evolutie naar hernieuwde Vlaams-nationalistische partijvorming, zoals die tenslotte uitmondde in onder andere het politiek rechtse Vlaams Blok. Opvallend in het Vlaams-nationalisme is de groei naar een anti-parlementaire traditie, een centraal stellen van de volksgemeenschap en het afwijzen van zowel een socialistische als liberaal-kapitalistische samenleving.

In Verstraetes biografie vinden we in Tollenaere een Vlaams-nationalistisch ideaaltipe. Zoals de meeste voorvechters van emancipatie van Vlaanderen kwam hij uit een redelijk gegoede middenstandsfamilie, raakte hij op de middelbare school al intens betrokken bij de Vlaamse beweging en wilde hij zich, opgevoed op roomse colleges, op het klein-seminarie te Roeselare voorbereiden op het priesterschap. Dit mislukte om meer dan een reden. Extreme Vlaamsgezindheid, twijfel aan het celibaat en bovenal een teveel aan dynamiek om de absolute gehoorzaamheidscultus te verdragen, leidden ertoe dat hij een *consilium abeundi* kreeg. Na enige aarzeling koos hij in de zomer van 1928 voor een rechtenstudie te Gent. Daar ontwikkelde hij zich in het begin van de jaren dertig tot een radicaal studentenleider. Hij vervulde bestuurlijke functies in het Algemeen Vlaamsch hoogstudentenverbond (een overkoepelende studentenorganisatie) en het Dietsch studentenverbond (een overkoepelende organisatie in Nederland), waarin hij een Groot-Nederland verdedigde zonder compromissen en zonder eerst te werken aan een federaal België. Na enige twijfel over aansluiting bij Joris van Severens Verdinaso viel de uiteindelijke keuze op het Vlaamsch Nationaal Verbond van Staf de Clercq. Hij maakte er carrière als propagandaleider, had grote invloed op De Clercq en wist de gematigde elementen in de partij te overheersen. Tollenaere was een begaafd, meeslepend spreker, wars van het parlementaire systeem en vol vuur over actie door de Vlaamse jeugd tegen de Belgische staat. De Nederlandse historicus Pieter Geyl, bekend met de Vlaamse verhoudingen, noemde hem in zijn briefwisseling de 'Vlaamsche Goebbels'. In 1936 kwam Tollenaere voor het arrondissement Roeselare in het parlement. Hij fulmineerde er tegen België, tegen het marxisme en het 'praathuis', het parlement zelf. Steeds duidelijker werd zijn in feite autoritaire rechtse opstelling. De natuurlijke bondgenoot voor Vlaanderen was Duitsland. Dit bleek in mei 1940. Tollenaere was ervan overtuigd dat een overwinning van de Entente voor Vlaanderen geen enkel belang had. Alleen een Duitse overwinning zou een zelfstandig Vlaanderen al dan niet verenigd met het Noorden kunnen waarmaken. Om die overwinning mogelijk te maken besloot Tollenaere na de Duitse aanval op de gehate Sovjet-Unie als commandant van de Dietsche militie/Zwarte brigade, de weerafdeling van het VNV, als vrijwilliger dienst te nemen bij de Waffen-SS. Hoewel een fraaie politieke positie voor hem in het nabije verschiep lag, koos hij voor de militaire strijd om een voorbeeld te geven, om het bolsjewisme te bestrijden en om Vlaanderen zijn eigen soldaten te geven. Het was een noodzakelijke getuigenis van de 'levenswil van het Vlaamse volk'. Het leverde hem in 1942 de dood op, getroffen door granaatvuur van de eigen troepen, een feit dat zorgvuldig verborgen gehouden werd. Zijn dood als held van Vlaanderen kreeg al in de oorlog een mythische betekenis.

Verstraete, die inmiddels een vrij omvangrijk oeuvre tot stand heeft gebracht, beschrijft Tollenaeres leven uiterst zorgvuldig. Hij heeft een zeer omvangrijk bronnenonderzoek gepleegd en

veel onbekende gegevens opgediept via veelal indirecte wegen. Er was geen archief-Tollenaere. De auteur heeft voor zover mogelijk contact gehad met vrienden en verwanten en partijgenoten. Deze contacten, mondeling en schriftelijk, worden nauwgezet verantwoord. Het betoog is zakelijk, aangevuld met welgekozen citaten uit brieven, redevoeringen en bijdragen van Tollenaere en anderen en Tollenaeres politieke idealen worden niet geflatteerd. Het is zonder meer duidelijk dat Tollenaere vanaf de jaren dertig als enig aanvaardbare ideologie het nationaal-socialisme zag en Duitsland daarbij als partner. In hoeverre hij zelf in 1940-1942 geloofd heeft in een Dietschland is niet geheel duidelijk. Teleurstelling over Duitslands optreden tegenover Vlaanderen en tegenover de Vlaamse SS-vrijwilligers was er wel, maar leidde niet tot een koersverandering.

Na lezing blijven er toch enige vragen. Verstraete stelt dat hij slechts materiaal aandraagt en de lezer het oordeel laat. De vraag rijst of dit niet te gemakkelijk is. Het lijkt mij dat een biograaf zijn lezer een eigen oordeel niet moet onthouden en zeker niet wanneer het een figuur betreft met een zo uitgesproken nefaste politieke ideologie. Per slot was ook Tollenaere, om de historicus Karel van Isacker (*Mijn land in de kering*, II, 85) aan te halen, een van die 'geïdealiseerde leiders' die 'eensporige, van de realiteit vervreemde dweppers achterna liepen en zo hun ondergang bewerkten'. De vraag naar Tollenaeres verantwoordelijkheid voor wat Vlaanderen in en na de Tweede Wereldoorlog onderging, dient mijns inziens duidelijk gesteld te worden, juist door zijn biograaf. Dit telt te meer waar Verstraete zijn boek afsluit met een viertal bijlagen vol lovende oordelen over Tollenaere, waarbij ten aanzien van drie van de vier lofredenaars sprake is van duidelijke politieke verwantschap met Tollenaeres idealen. Het gaat dan om Wies Moens, Ward Hermans en George Kettmann jr. Het vierde oordeel van pater Callewaert is wat voorzichtiger van toon. Callewaert sympathiseerde echter sterk met de Vlaams-nationalisten en met hun leider Staf de Clercq en was tijdens Tollenaeres priesteropleiding zijn raadsman en biechtvader *extra muros*.

Een tweede vraag die bij Verstraete en ook bij andere niet aan hem verwante historici onbeantwoord blijft, is waarom Tollenaere en velen met hem juist deze politieke keuze gemaakt hebben. Het politieke radicalisme dat een zo groot deel van de Vlaamse jongeren niet alleen in de Eerste Wereldoorlog, maar ook daarna, in het interbellum en dan in extreem rechtse zin tot ver in de Tweede Wereldoorlog en ook weer daarna bleef aantrekken, verdient verder onderzoek. Daarbij zal meer aandacht aan psychologische factoren gegeven moeten worden en aan vergelijkend onderzoek met andere extreem nationalistische bewegingen. Verstraete geeft op deze vragen geen antwoord. Dat neemt niet weg dat zijn bijdrage voor dit verdere onderzoek van belang is en dat hij onze kennis van de Vlaamse beweging met deze studie vergroot heeft.

P. van Hees

J. J. Huizinga, *Friesland en de tweede wereldoorlog* (Leeuwarden: Friese pers boekerij, 1996, 256 blz., f30,-, ISBN 90 330 1462 9).

Er waren slechtere plaatsen om de bezettingstijd door te komen dan Friesland. Zowel het bezettingsregime als het Duitse militaire apparaat hadden er belang bij de traditionele functie van de provincie als leverancier van veeteeltproducten zo goed mogelijk in stand te houden. De eerste jaren werden dan ook nauwelijks maatregelen genomen die het dagelijkse leven ingrijpend verstoorden, afgezien natuurlijk van de centralisatie en controle waarmee de bezetter zijn greep op de provincie verzekerde. Die relatief rustige toestand werd begunstigd door de omstandigheid dat Friesland behalve voor de *Luftwaffe* strategisch niet van groot belang